

Ten druhý svět, ta druhá KSČ

Vznik mimoevropských komunistických stran výrazně ovlivnil fakt, že vítězové první světové války neholdali teze o sebeurčení národů aplikovat na svá vlastní zámořská teritoria

JAN ADAMEC

Jen pár měsíců poté, co byla v Praze založena Komunistická strana Československa, vznikla o tisíce kilometrů jinde „druhá“ KSČ, Komunistická strana Číny. Přes sdílenou ideologii i společné organizační zastřešení v rámci Kominterny se nemohlo jednat o vzdálenější světy.

V červnu 1919 kolovala v Paříži mezi delegáty versailleské mírové konference petice s názvem *Požadavky annamitského lidu*. Podepsán pod ní byl jakýsi Nguyen Ai Quoc neboli Vlastenec Nguyen. Apeloval na vítěze, aby teze amerického prezidenta Woodrowa Wilsona o sebeurčení národů aplikovali nejen na subjekty poražených Centrálních mocností, ale i na obyvatele kolonií a dominií.¹ V srpnu 1922 Nguyen Ai Quoc adresoval francouzskému ministrovi kolonií Albertu Sarrautovi otevřený dopis. V něm ironicky děkoval za „šťěstí a prosperitu“, kterých se lidem v Indočíně od Francouzů během války dostalo. Francouzskou civilizační misi spojoval především s nucenými

odvody a válečnými půjčkami, potlačováním nespokojenosti a znesvěcováním památných míst, vězněním, popravami, ekonomickou exploatací a zvýšenou aktivitou tajné policie.²

Ve stejnou dobu se ve Francii pohyboval i šestnáctiletý mladík Teng Siao-pching. V roce 1920 se v Šanghaji připojil ke skupině čínských studentů mířících do Francie, kam jich v letech 1919 až 1921 přijelo kolem 1 600.³ Cesta Tenga hluboce ovlivnila. Ještě v Šanghaji byl svědkem toho, jak bílí lidé zacházejí s Číňany v jejich vlastní zemi jako s otroky. Po příjezdu do Francie začal Teng studovat na střední škole v Bayeux. Nadací, jež jej – a nejen jej – měla finančně podporovat, však v lednu 1921 došly

peníze. Čínští studenti, kteří nezřídka pocházeli ze zámožnějších rodin a ve Francii měli získat vzdělání nezbytné k modernizaci své vlasti, se cítili podvedeni svojí i francouzskou vládou a demonstrovali před velvyslancem i za cenu střetů s policií a vyhoštění ze země. Pokud chtěli v Evropě zůstat, museli vzít za vděk tou nejpodradnější manuální prací. Teng tak začal pracovat v muniční továrně Schneider & Cie, kde se dostal do kontaktu s dělnickým prostředím. Byl to pro něj realistický korektiv toho, co dosud slyšel a četl o západní prosperitě, svobodě a demokracii.⁴ Čínští studenti ve Francii se považovali za budoucí elitu země, drželi při sobě a intenzivně diskuto-

- 1 Wilson se v letech 1917–1919 stal ikonou nacionalistů z kolonií, neboť si ho podle historika Ezeza Manely dosadili do obrazu mocného politika, jenž překoná dosavadní dichotomii kolonizátorů versus kolonizovaných. Očekávali, že po skončení války Wilson transformuje mezinárodní řád, v němž budou vládnout právo na sebeurčení a rovnost mezi národy. „Wilsonovský moment“ pramenil také z toho, že Spojené státy byly vnímány jako mladá, moderní a kolonialismem nezatížená západní velmoc. Jak dodává Manela, reálný Wilson ovšem podporoval americkou kolonizaci Filipín a k plnému sebeurčení bývalých kolonií se stavěl spíše skepticky, respektive byl přesvědčen, že budou potřebovat jakési „poručnické mezidobí“, během něhož se jejich elity naučí vládnout. Také Wilsonův klíčový termín, sebeurčení, byl spíše jen vágním příslibem do budoucna než konkrétní praktickou politikou. Jak dodává Manela, nadšení nacionalisté z Asie také brzy vystřízlivěli, když začali podrobněji analyzovat americkou rasovou politiku například ve vztahu k asijským migrantům. Viz MANELA, Erez: *The Wilsonian Moment: Self-Determination and the International Origins of Anticolonial Nationalism*. Oxford University Press, New York 2007, s. 219–220.
- 2 FOGARTY, Richard S.: *The French Empire*. In: GERWARTH, Robert – MANELA, Erez (eds.): *Empires at War 1911–1923*. Oxford University Press, New York 2014, s. 128. Všechny překlady citací v textu jsou autora.
- 3 VOGEL, Ezra F.: *Deng Xiaoping and the Transformation of China*. Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts – London, England 2011, s. 112–113.
- 4 DILLON, Michael: *Deng Xiaoping. The Man who Made Modern China*. I. B. Tauris, London 2014, s. 38–42.

Teng Siao-pching na studiích ve Francii (1920) Foto: ČTK/AP

vali o slabosti své vlasti a její možné nápravě. Často padala spojení jako „ponížená Čína“, „vykořisťování dělníci“, „revoluce“ nebo „bolševici“.⁵ Teng se pak k této své rané zkušenosti s „odvrácenou stranou kapitalismu“ často vracel.⁶

„Barevní“ proti „bílým“

Přestože sociální bouře a občanské války po skončení světového válečného konfliktu jsou spojovány především s rozpadlými impérii Ruska, Rakouska-Uherska, Německa či osmanské říše, ani státy Dohody, respektive především jejich neevropská impéria nezůstala ušetřena poválečných otřesů. Potlačovat revolty musel Londýn v Egyptě, Indii, Iráku, Afghánistánu či Barmě, Paříž zase čelila odporu v Alžírsku, Sýrii, Indočíně a Maroku. Impéria zapojila

do svého válečného úsilí statisíce Neevropanů, tato mobilizace však v sobě skrývala nebezpečí, které si nikdo neuvědomoval lépe než vládci v metropolích.⁷ V Evropě válčili „bílé proti bílým“, pokud ale do bojů zasáhnou neevropští vojáci, nenaruší se tím prastarý koloniální řád rasové hierarchie? Nenaučí se „barevní“ zabíjet nejprve naše „bílé“ nepřátele a pak i nás, své vládce? Další problém tkvěl v tom, jak „barevné“ přesvědčit, aby bojovali za impéria, která je v jejich vlastní vlasti považovala za druhořadé občany, a konečně jak je po válce „přinutit“, aby zapoměli na pro ně v mnoha ohledech transformativní zkušenost s evropskou realitou (v níž byli jako vojáci nezřídka bráni jako rovnocenní lidé), vzdali se svých čerstvě probuzených ambicí a snů o nezávislosti a modernizaci a poslušně se vrátili do starých pořádků před rokem 1914.⁸

Válka Neevropanům pomohla strhnout „závoj nevědomosti“ a překlenula pro ně dosud nepřekonatelnou a nepřekročitelnou geografickou i mentální vzdálenost mezi metropolí a periferií impéria. Vojáci i dělníci z kolonií se napřímo setkali s politickou praxí a společenskou realitou metropolí, seznámili se se socialismem, syndikalismem či anarchismem. Po své demobilizaci se ale vraceli do koloniálních komunit, kde panovala silná, v určitém smyslu stále předmoderní, rasově podmíněná a mnohem striktnější hierarchie než v Evropě, jejímž primárním cílem bylo udržet bílé privilegium.⁹

Francie mobilizovala svou koloniální říši pro válečné úsilí hned od počátku a byl to dodnes ne zcela doceněný a rozhodně ne zanedbatelný příspěvek. Se svojí „černou silou“ se snažila vyvážit demografickou nevýhodu vůči Německu. Celkem povolala

Francie mobilizovala desetitisíce vojáků z kolonií (senegalští střelci, 1915)

Foto: ČTK/Mary Evans

5 VOGEL, Ezra F.: *Deng Xiaoping and the Transformation of China*, s. 112–113.

6 DILLON, Michael: *Deng Xiaoping*, s. 38–42.

7 GERWARTH, Robert – MANELA, Erez: Introduction. In: GERWARTH, Robert – MANELA, Erez (eds.): *Empires at War 1911–1923*, s. 1–3.

8 Tamtéž, s. 9.

9 Tamtéž, s. 12.

Čínské pracovní oddíly v Boulogne (1917)

Foto: Wikipedia.org

půl milionu koloniálních vojáků (včetně 50 000 z Indočíny) a dalších 50 000 osob jako pomocného pracovního personálu. Podobně mohutně čerpala ze svých kanadských, australských, novozélandských, ale i indických zdrojů také Velká Británie.¹⁰ Neplatilo však, že by se mobilizace odehrávala jen proti vůli obyvatel kolonií a jejich elit. Například Mohandas Gándhí souhlasil s tím, aby Indové bojovali za britské impérium. Měli tak pomoci zvýšit status Indie na úroveň „bílých dominií“ a ulehčit svým reprezentantům jednání s metropolí o případné nezávislosti či vlastní správě.¹¹ Podle podobné logiky se představitelé Číny rozhodli pomoci Dohodě v naději, že jim odměnou bude podíl na poválečném osudu vlastní země, a v roce 1915 povolili najmout státům Dohody téměř 140 000 dělníků pro práci v Evropě. O dva roky později vstoupili Číňané na straně Dohody i do války.¹²

Národní a společenské aspirace koloniálních národů však většinou zůstaly nevyslyšeny. Frustrace z neaplněných ambicí a nevděčnosti metropolí se tak po válce přetavily v nepokoje, jež se ovšem setkaly s tvrdou odpovědí, při níž Britové či Francouzi použili veškerou svoji technologickou a vojenskou převahu. Na jaře 1919 vypukly v Indii rozsáhlé bouře, reagující na snahu Londýna prodloužit mimořádný válečný stav i po skončení války. Výsledkem byl také masakr v pandžábském Amritsaru se stovkami mrtvých, jež zradikalizoval indickou politiku a vedl mimo jiné i k tomu, že v roce 1930 Indický národní kongres žádal ne již status dominia, ale jen plnou nezávislost.¹³ Podobné revolty zasáhly i francouzskou sféru v Sýrii, Africe či Indočíně. Novým koloniálním praktikám se rychle učili i Japonci, kteří se snažili zkonsolidovat své nové zisky a koncese po poraženém Německu v čínském Šantungu a na jaře 1919 potlačili i wilsonovským seburčením inspirované hnutí v jimi okupované Koreji.¹⁴

V podpalubí říší

Poté, co se k nelibosti francouzských úřadů Nguyen tak zviditelnil v Paříži, pátrala po jeho pravé identitě neúspěšně francouzská Sûreté i další tajné služby imperiálních mocností. O pár let později v roce 1923 se

Nguyen Ai Quoc objevil v Moskvě v uniformě komisaře vedle předsedy bolševické Kominterny Grigorije Zinovjeva.¹⁵ Byl tam s ním i japonský anarchista, socialista a spoluzakladatel Komunistické strany Japonska Sen Katajama či indonéský revolucionář Tan Malaka nebo také indický radikální socialista Manabendra Nath Roy.¹⁶ Vedle Kominterny se podobnou „líhni“ budoucích asijských

Indonéský národní hrdina Tan Malaka (1897–1949) na snímku z roku 1947

Foto: Wikipedia.org

10 Tamtéž, s. 7–8.

11 Tamtéž, s. 10. Zpočátku se mohlo zdát, že tato taktika funguje. Indie byla za své válečné úsilí například odměněna místem ve Společnosti národů (SN). Paradoxně právě Wilson byl spíše proti tomu, aby se kolonie či dominia mohly stát samostatnými členy SN, protože by to vytvořilo pro USA nežádoucí precedent v případě Filipín. Viz GOTO-SHIBATA, Harumi: *The League of Nations and the East Asian Imperial Order, 1920–1946*. Palgrave Macmillan, Singapore 2020, s. 32.

12 XU GUOQI: China and Empire. In: GERWARTH, Robert – MANELA, Erez (eds.): *Empires at War 1911–1923*, s. 229.

13 GERWARTH, Robert – MANELA, Erez: *Introduction*, s. 12.

14 Tamtéž, s. 13.

15 Nguyen Ai Quoc unikl 13. června 1923 pařížské policii a pod identitou čínského obchodníka odcestoval nejprve do Berlína a odtud, vybaven sovětskými dokumenty, přes Hamburk a Petrohrad do Moskvy. V Sovětském svazu pobýval od června 1923 do začátku roku 1924, kdy se na konci ledna zúčastnil pohřbu V. I. Lenina. Nguyen absolvoval všechna významná zasedání mezinárodních komunistických organizací včetně 5. sjezdu Kominterny, 2. sjezdu Krestinterny a 1. sjezdu Mezinárodní rudé pomoci. Viz BROCHEUX, Pierre: *Ho Chi Minh – A Biography*. Cambridge University Press, New York 2007, s. 24. Též NEVILLE, Peter: *Ho Chi Minh*. Routledge, New York 2018, s. 24–26.

16 HARPER, Tim: *Underground Asia. Global Revolutionaries and the Assault on Empire*. Penguin, London 2020, s. 27.

ských revolucionářů a diktátorů stala v dubnu 1921 v Moskvě založená Komunistická univerzita pracujících Východu (Komunističeskij universitet trudjaščichsja Vostoka, KUTV), jejímž úkolem byla příprava stranických kádrů pro komunistické strany mimo Sovětský svaz.¹⁷ Mezi její absolventy z let 1921 až 1928 patřili budoucí významní politici Asie jako Čankajškův syn a budoucí prezident Čínské republiky na Tchaj-wanu Ťiang Ťing-kuo, budoucí prezident Čínské lidové republiky (ČLR) Liou Šao-čchi, předseda Komunistické strany Filipín Crisanto Evangelista nebo generální tajemníci ústředního výboru (ÚV) Komunistické strany Vietnamu ve třicátých letech Tran Phu, Le Hong Phong a Ha Huy Tap.

Ti a mnozí další byli součástí jedné z největších „misionářských akcí“ v Asii od dob, kdy se na tuto oblast zaměřili v 16. století jezuité.¹⁸ Právě tito v Moskvě vycvičení komunisté měli být novou nadějí na ekonomický a geopolitický vzestup Asie. Byli přibližně stejně staří, utvářela je podobná životní zkušenost, míjeli se a setkávali na svých utajených cestách po Asii, Evropě i Americe, od Saigonu, Kantonu, Šanghaje, Tokia a Kalkaty přes Paříž, Berlín a Moskvu až po New York. Pohybovali se na hranicích impérií, cestovali pod falešnými identitami, pašovali zakázanou literaturu. Přebývali především v kosmopolitních přístavech, kde lépe unikali tajné policii. Jejich životním prostorem byly kavárny, nábřeží, laciné ubytovny, tajné tiskárny.¹⁹

Šanghaj v první polovině 20. století

Foto: ČTK / Mary Evans / Grenville Collins Postcard Collection

Byl to svět, jež by českému čtenáři mohly nejlépe evokovat povídky Otakara Batličky.²⁰ Tato zkušenost s imperiálním a koloniálním polsvětem nebo chcete-li „imperálním podpalubím“ také zformovala jejich radikální názory, třídní i národní identity a také vize budoucnosti.²¹ Právě v tomto světě na sklonku první éry globálních impérií se rodily budoucí asijské nacionalismy, propojené přes revolucionáře jako Nguyen, Malaka či Roy dosud nezkaženými a krví neposkrvrněnými ideály internacionalismu, solidarity a boje proti vykořisťování a vyloučení.²² Nguyen, Malaka či Roy snili svůj sen o nezávislosti, modernizaci a pokroku svých domovin, formování první světovou

válkou a ruskými revolucemi. Inspirovali se anarchismem, nacionalismem, komunismem i náboženstvím, učili se od Marxe i Lenina, ale tyto evropské doktríny přizpůsobovali asijské realitě a vlastní zkušenosti. Ideologie jim byla nikoliv dogmatem, ale metodou a prostředkem k úspěšnému boji proti západnímu imperialismu a kolonialismu a k dosažení konečného cíle. Byli také přesvědčeni, že to nakonec bude Asie, kde se rozhodne boj za lidskou svobodu a proti chudobě.²³

Wilsonovské naděje, versailleské zklamání

Poválečné násilí a nepokoje v perifériích signalizovaly podle Gerwartha

17 GUPTA, Sobhanlal Datta: Communism and the Crisis of the Colonial System. In: PONS, Silvio – SMITH, Stephen A. (eds.): *The Cambridge History of Communism. Vol. 1. World Revolution and Socialism in One Country 1917–1941*. Cambridge University Press, Cambridge 2017, s. 217.

18 HARPER, Tim: *Underground Asia*, s. 28.

19 Tamtéž.

20 BATLIČKA, Otakar – PETR, Lubomír (ed.): *Na vlnách odvahy a dobrodružství*. Profil, Ostrava 1987.

21 HARPER, Tim: *Underground Asia*, s. 28–30.

22 Tamtéž. Podobně i ve své nejnovější knize považuje John T. Sidel globální, respektive kosmopolitní prostor impérií od raného novověku až po 20. století za jeden z důležitých předpokladů zrodu a vývoje společností a států jihovýchodní Asie. Viz SIDEL, John Thayer: *Republicanism, Communism, Islam: Cosmopolitan Origins of Revolution in Southeast Asia*. Cornell University Press, Ithaca, New York 2021, s. 288–294.

23 HARPER, Tim: *Underground Asia*, s. 28–30.

s Manelou krizi imperiální legitimity.²⁴ Wilsonovská rétorika o sebeurčení národů a jí vyvolané naděje na vznik nového systému mezinárodních vztahů společně s dopady ruských revolucí namíchaly v „druhém světě“ Afriky, Středního východu a Asie třaskavý mix připravený na subverzi stávajících koloniálních říší. V globálním prostoru se navíc nádory, jak vyhodit impérium do vzduchu, díky technologickým novinkám a novým institucím rychle šířily, podobně jako se po světě pohybovali jejich hlasatelé.²⁵ Nesplněné sliby ze strany Dohody a tím i konec nadějí na rovnocenné postavení za jednacím stolem vyvolaly v Indii i Číně zklamání a odklon od hodnot Západu. To mělo dalekosáhlé důsledky, mimo jiné i v tom,

Nesplněné sliby ze strany Dohody a tím i konec nadějí na rovnocenné postavení vyvolaly v Indii i Číně zklamání a odklon od hodnot Západu

že radikální kruhy začaly mnohem více naslouchat antikoloniální rétorice Moskvy.²⁶ Čínské vládnoucí elity pojmaly vyslání pomocných dělníků do Evropy v širší perspektivě jako pokus navázat spojení se Západem, připojit se ke společenství národů jako rovný s rovným a posílit pozici Číny na mezinárodní scéně.²⁷ Zpočátku proto Čína vítězství Dohody v listopadu 1918 oslavovala a vláda vyhlásila třídní svátek. Před prezidentským palácem v Pekingu

17. listopadu 1918 slavily tisíce lidí se slogany jako „Ať žije spravedlnost!“ či „Ať žije národní nezávislost!“. Zvláštní pozornost přitahovaly myšlenky prezidenta Wilsona o novém světovém uspořádání, Společnosti národů a mírové konferenci, do níž Číňané vkládali mimořádné naděje.²⁸

Problémem ovšem byly požadavky Japonska, respektive závazky, které pro Čínu vyplývaly ze smluv, jež s Japonskem a také s Německem podepsala v letech 1915 až 1918. K velkému čínskému zklamání se na stranu Japonska postavily nejen Velká Británie a Francie, ale i USA. Na setkání s čínskou delegací 22. dubna 1919 měl Wilson podotknout, že válka se vedla z velké části proto, aby smlouvy nebyly porušová-

ny. Poradil také čínské delegaci, že je „lepší žít se špatnou smlouvou než ji úplně roztrhat“.²⁹ Třicátého dubna 1919 rozhodla Dohoda, že Japonsku ponechá bývalé německé koncese včetně čínského Šan-tungu a města Čching-tao. V návaznosti na to se 28. června 1919 čínská delegace odmítla pod versailleskou mírovou smlouvu podepsat. „Versailleská zrada“ přiměla mnoho intelektuálů a příslušníků čínských elit, aby začali pochybovat o dosavadní orientaci země na Západ,³⁰ a u čínských nacionalistů výrazně oslabila iluze o západním liberalismu.³¹ Když do Číny dorazily zprávy o tom, že velmocí nepodporí návrat šantungské provincie (Konfuciova rodiště) Číně, začali 4. května 1919 protestovat čínští studenti. Pro

Čínské město Čching-tao v době, kdy jej ovládalo Německo (fotografie z roku 1898)

Foto: ČTK / SZ Photo

24 GERWARTH, Robert – MANELA, Erez: *Introduction*, s. 16.

25 Tamtéž.

26 Tamtéž, s. 10.

27 XU GUOQI: *China and Empire*, s. 230.

28 Tamtéž, s. 231.

29 Tamtéž, s. 232.

30 Tamtéž.

31 PANTSOV, Alexander V.: *The Chinese Communist Movement 1919–1949*. In: PONS, Silvio – SMITH, Stephen A. (eds.): *The Cambridge History of Communism*. Vol. 1, s. 594.

Druhý kongres Kominterny (červenec 1920). Karl Radek (vlevo před sloupem s cigaretou), Nikolaj Bucharin (napravo od Radeka bez klobouku), V. I. Lenin (v popředí), Maxim Gorkij (za Leninem), dále vpravo Sergej Zorin, Grigorij Zinovjev, Charles Shipman a M. N. Roy.

Foto: Wikipedia.org

moderní Čínu transformativní Hnutí 4. května pak trvalo několik měsíců a znamenalo definitivní konec čínských snah propojit se s liberálním západním systémem. Začaly se hledat jiné recepty.³²

Marx, Lenin, Konfucius

Mnozí začali vnímat bolševismus jako úspěšný model budování moderního státu a Moskvu jako jedinou velmoc, která bude mít pozitivní vztah k čínským ambicím. K tako-

vému přesvědčení došel například mladý Mao Ce-tung. Marxismus jako ideologie měl přitom v Číně jen mělké kořeny. Teprve v roce 1903 zde vyšel krátký výtah z *Komunistického manifestu*, o pět let později následoval překlad Engelsova úvodu k anglické edici *Manifestu* z roku 1888.³³ Většina čínských intelektuálů byla k marxismu vzhledem ke slabé a málo početné dělnické třídě skeptická³⁴ a ještě v roce 1917 se o bolševickou revoluci či marxismus zajímal v Číně málokdo. Zdejší intelektuálové mu

začali věnovat pozornost teprve po roce 1919.³⁵ Převzetí moci bolševiky v Rusku, jejich protiimperialistická rétorika a nakonec i jejich úspěch v občanské válce byly pro budoucí čínské komunisty silným impulzem. Jak podotkl spoluzakladatel Komunistické strany Číny Li Ta-čao, v ruské revoluci marxismus demonstroval, že se jedná o „sílu, která je schopná pohnout světem“.³⁶ Budoucím čínským komunistům však imponoval spíše mocensky a organizačně orientovaný leninismus než teoretický

32 XU GUOQI: *China and Empire*, s. 233.

33 MÜHLHAHN, Klaus: *Making China Modern. From the Great Qing to Xi Jinping*. Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts - London, England 2019, s. 257.

34 PANTSOV, Alexander V.: *The Chinese Communist Movement 1919-1949*, s. 594.

35 XU GUOQI: *China and Empire*, s. 234.

36 PANTSOV, Alexander V.: *The Chinese Communist Movement 1919-1949*, s. 594.

marxismus.³⁷ Slabost mladé, v roce 1911 založené Čínské republiky podle nich způsobovaly rozdrobenost, nejednotnost a silná role válečných magnátů. Jejím důsledkem byla i malá zahraničněpolitická akceschopnost a zranitelnost vůči zahraničním intervencím. Koncept centralizované stranické avantgardy odhodlaných aktivistů, kteří vedou společnost k stanoveným cílům, byl proto pro čínské modernizátory nadměru zajímavý.³⁸ Leninská strana pro ně ztělesňovala moderní institucionální infrastrukturu schopnou mobilizovat společnost a její zdroje bez slabin západní parlamentní demokracie.³⁹

Rodící se čínsko-sovětská přitažlivost byla oboustranná. V roce 1919 založená Komunistická internacionála (Kominternu) jako organizace pro šíření komunismu stejně jako nástroj sovětské geopolitiky svoji pozornost upírala i na Čínu.⁴⁰ Nejprve se zaměřila na skupinu kolem Li Ta-čaa na Pekingské univerzitě a pak také na šanghajskou skupinu okolo šéfredaktora populárního časopisu *Nové mládí* (*Sin čching-nien*) Čchen Tu-sioua, jenž v listopadu 1920 zveřejnil první manifest formálně ještě neexistující Komunistické strany Číny.⁴¹ Právě v tomto médiu se měly komunistické myšlenky šířit s cílem sjednotit všechny podobně smýšlející Číňany. V dubnu 1920 přicestoval

do Číny agent Kominterny Grigorij Vojtinskij, aby se setkal Li Ta-čnem i Čchen Tu-siouem. Společně začali prostřednictvím tzv. Revolučního byra vytvářet stranické buňky nejprve v Šanghaji (v čele se Čchen Tu-siouem) a pak i v Pekingu (v čele s Li Ta-čnem).⁴²

V roce 1919 založená Kominternu jako organizace pro šíření komunismu stejně jako nástroj sovětské geopolitiky svoji pozornost upírala i na Čínu

V červnu 1921 do Číny dorazil nový reprezentant Kominterny, jeden z nejstarších sociálnědemokratických a posléze i komunistických aktivistů Nizozemska, Hendricus Josephus Franciscus Marie Sneevliet, jenž vystupoval pod pseudonymem Maring nebo také Ma Lin.⁴³ Znal se s Leninem i Trockým a pomáhal budovat odborové a revoluční hnutí na Jávě a v Nizozemské východní Indii. Na 2. sjezdu Kominterny v létě 1920 byl tajemníkem komise pro národnostní a koloniální otázky a také členem výkonného výboru Kominterny. Řada čínských komunistů jej

údajně nesnášela a například zakládající člen KSC Čang Kuo-tchao jej obviňoval přesně z toho, proti čemu měl Maring přijet bojovat: „[...] viděl se jako anděl osvobození asijského lidu a byl obdařen komplexem nadřazenosti bílého muže.“⁴⁴ Pomáhal mu vyslanec Dálnévýchodního sekretariátu Kominterny Vladimir Nejman alias Vasilij Berg nebo Nikolskij.

Na březích jezera Nan-chu

Dne 23. července 1921 se v Šanghaji shromáždilo 12 delegátů, aby zahájili historicky první sjezd KSC.⁴⁵ Peking reprezentovali Čang Kuo-tchao a Liou Žen-ting, Ťi-nan Wang Ťin-mej a Teng En-ming, Wu-chan Tung Pi-wu a Čchen Tchan-čchiou, Šanghaj Li Chan-ťun a Li Ta, Čchang-ša Mao Ce-tung a Che Šu-cheng, Kanton Pao Chuej-seng a Čchen Kung-po (jenž však účast na sjezdu v polovině přerušil a nebyl započítán jako delegát) a konečně čínské studenty v Japonsku Čou Fo-chaj.⁴⁶ Nepříjemné bylo, že se sjezdu nemohli zúčastnit dva hlavní zakladatelé strany, Li Ta-čao a Čchen Tu-siou,⁴⁷ jehož zastupoval jeho emisar Pao Chuej-seng.⁴⁸ Delegáti přenocovali v prázdné koleji dívčího lycea na území, jež měla ve své koncesi Francie, a v rámci konspirace se vydávali za účastníky vědeckého sympozia.⁴⁹ Předsedajícím

37 MÜHLHAHN, Klaus: *Making China Modern*, s. 257.

38 Tamtéž, s. 256.

39 SULLIVAN, Lawrence R.: *Historical Dictionary of the Peoples Republic of China*. The Scarecrow Press, Plymouth 2007, s. 107-109.

40 MÜHLHAHN, Klaus: *Making China Modern*, s. 258.

41 Tamtéž.

42 PANTSOV, Alexander V.: *The Chinese Communist Movement 1919-1949*, s. 595.

43 TÝŽ: *Mao. The Real Story*. Simon & Schuster, New York 2012, s. 100.

44 Tamtéž. Ve vztazích mezi čínskými komunisty a představiteli Kominterny nebyly arogance, blahosklonnost či kolonialistické manýry ojedinělé. Další z vrcholných představitelů Kominterny Karl Radek měl například čínským komunistům radit, aby „opustili své konfuciánské studovny a šli mezi masy“. Viz WEINER, Michael: Comintern in East Asia, 1919-39. In: McDERMOTT, Kevin - AGNEW, Jeremy: *The Comintern. History of International Communism from Lenin to Stalin*. Macmillan Press, London 1996, s. 167.

45 Tamtéž, s. 101.

46 YOSHIHIRO, Ishikawa - FOGEL, Joshua A.: *The Formation of the Chinese Communist Party*. Columbia University Press, New York 2012, s. 249-250.

47 MÜHLHAHN, Klaus: *Making China Modern*, s. 259.

48 PANTSOV, Alexander V.: *Mao*, s. 102.

49 Tamtéž.

sjezdu byl zvolen Čang Kuo-tchao, tajemníky Mao Ce-tung a Čou Fo-chaj.⁵⁰ Po dvou dnech, 25. července, byl sjezd kvůli bezpečnosti přemístěn do nedalekého soukromého domu. Vlastnil jej jeden z delegátů Li Chan-tün, jehož starší bratr Liou Šu-čcheng patřil k nejbohatším mužům v Šanghaji. Nyní v této budově sídlí Muzeum prvního sjezdu KSČ. Základními programovými pilíři bylo svržení kapitalistické třídy revoluční armádou proletariátu, eliminace třídních rozdílů, zavedení diktatury proletariátu, odmítnutí soukromého vlastnictví a konfiskace výrobních prostředků.⁵¹ Delegáti se chtěli izolovat od ostatních nebolševických stran v Číně a především se vymezit vůči národně revolučnímu hnutí Kuomintang (KMT) v čele se Sunjatsenem.⁵² Maring s Nejmanem, kteří na sjezd „dohlíželi“, se marně snažili Číňanům tlumočit závěry II. sjezdu Kominterny z léta 1920, na němž Lenin nastínil svoji vizi protikoloniálních revolucí v Asii a Africe, a přesvědčit je, aby byli při spolupráci s jinými politickými subjekty flexibilnější.⁵³ Čínští účastníci sjezdu byli hlavně revoluční romantikové, snící o rovnostářských ideálech, nedokázali vnitřně skloubit ideu třídního boje s konceptem protiimperialistické spolupráce s jinými stranami. Rovněž nechápali, že by ruští bolševici-leninisté byli ochotní a schopní „lhat a skrývat své skutečné záměry“ v zájmu dočasné aliance s nekomunisty.⁵⁴

Zleva Mao Ce-tung, americký novinář R. H. Reef, vojenský velitel Ču Te a pravděpodobně tlumočnice (1937)
Foto: ČTK

Těsně před plánovaným koncem sjezdu večer 30. července 1921 nahlédl do zasedací místnosti černě oděný muž s tím, že někoho hledá. Obezřetný Maring ihned nařídil vyklidit místnost, ale zásah policie, která ho pravděpodobně již od jeho příjezdu do Šanghaje sledovala, už neodvrátil.⁵⁵ Policisté prohledali dům, ovšem nijak důkladně, jinak by museli nalézt například první návrh programu KSČ.⁵⁶ Nikdo nebyl zatčen a delegáti se ještě předtím, než se rozešli, shodli na tom, že pokračovat ve sjezdu v Šanghaji již není možné. Rozhodli se přesunout do nedalekého

města Ťia-sing na břehu jezera Nanchu v provincii Če-tiang.⁵⁷ Maring s Nejmanem však neodjeli, neboť se obávali, že mimo Šanghaj na sebe upoutají ještě větší pozornost. Ve městě zůstali i někteří další účastníci sjezdu.⁵⁸ Zbytek delegátů včetně Mao Ce-tunga nasedl 31. července do vlaku a v Ťia-sing se ubytoval v poměrně drahém hotelu, se značně nevhodným názvem Šťastné dvojice.⁵⁹ Poté si najali loď a odpulili s ní doprostřed jezera, kde historicky první sjezd KSČ dokončili. Možná i díky tomu, že na sjezdu chyběli delegáti Kominterny, kteří by s takovým vyzněním nesouhlasili,

50 YOSHIHIRO, Ishikawa – FOGEL, Joshua A.: *The Formation of the Chinese Communist Party*, s. 252.

51 PANTSOV, Alexander V.: *Mao*, s. 102.

52 Tamtéž, s. 103. Nacionalistická strana (Kuomintang) byla původně revolučním hnutím, jež se podílelo na svržení čínské monarchie. Pod vedením svého vůdce Sunjatsena se především po první světové válce proměnila v hierarchickou stranu podle vzoru Ruské komunistické strany (bolševiků) (RKS(b)) a usilovala o ovládnutí celé Číny. Sunjatsen byl prvním prozatímním prezidentem Čínské republiky (1911–1912) a od roku 1923 až do své smrti v roce 1925 vládcem té Číny, která byla pod kontrolou KMT.

53 PANTSOV, Alexander V.: *The Chinese Communist Movement 1919–1949*, s. 596. Též GUPTA, Sobhanlal Datta: *Communism and the Crisis of the Colonial System*, s. 212.

54 Tamtéž, s. 105.

55 YOSHIHIRO, Ishikawa – FOGEL, Joshua A.: *The Formation of the Chinese Communist Party*, s. 255.

56 PANTSOV, Alexander V.: *Mao*, s. 105–106.

57 YOSHIHIRO, Ishikawa – FOGEL, Joshua A.: *The Formation of the Chinese Communist Party*, s. 252.

58 PANTSOV, Alexander V.: *Mao*, s. 105–106.

59 Tamtéž.

přijali čínští komunisté extrémně levicovou a ultrarevoluční podobu manifestu. Tajemníkem ústředního byra byl *in absentia* zvolen Čchen Tu-siou, v jeho nepřítomnosti měl tuto funkci vykonávat Čou Fo-chaj.⁶⁰ Do byra byli též zvoleni Čang Kuo-tchao, zodpovědný za organizační práci, a Li Ta-čao, jenž měl mít na starosti propagandu. Mladí komunisté zůstali na lodi ještě dlouho a do večerního ticha nad jezerem vykřikovali nadšeně: „*Ať žije Komunistická strana Číny! Ať žije Třetí internacionála! Ať žije komuniste, osvoboditel lidstva!*“⁶¹

S nacionalisty? Zatím ano

Kominterna iniciovala vznik komunistických stran v koloniích, a nabídla tak k nacionalismu alternativní politický program osvobození. V duchu internacionalismu měly mezi sebou spolupracovat „metropolitní“ a „koloniální“ komunistické strany. V závěrech I. sjezdu Kominterny z roku 1919 se koloniální otázka odvozovala od úspěchu proletářské revoluce v Evropě. O rok později se jí již dostalo nové perspektivy díky Leninovým *Koloniálním tezím* i *Doplňujícím tezím* M. N. Roye, jenž s Leninem polemizoval.⁶² Lenin si byl vědom toho, že většina intelektuálů se v těchto zemích vzhledem k různým formám závislosti na koloniálních centrech orientuje spíše na nacionalismus než na abstraktní in-

První předseda Komunistické strany Číny Čchen Tu-siou Foto: Newsen.pku.edu.cn

ternacionalismus. Revoluce alespoň s nějakou nadějí na úspěch tedy měly být nejprve spíše nacionalistické než socialistické. Z hlediska taktiky měli místní komunisté podporovat „buržoazně osvobozovací boj“ a spojit se s jeho zastánci, spíše než aby se od nich izolovali.⁶³ Lenin proto požadoval, aby Kominterna v koloniích podporovala i nacionalistická hnutí. Místní komunistické strany měly dočasně vytvářet spojenectví s národněosvobozeneckým hnutím, ale měly si zachovat svůj samostatný, proletářský charakter.⁶⁴ Roy však ta-

kovou spolupráci odmítal jako zradu a v „buržoazním nacionalismu“ viděl především spojence „reakčního imperialismu“.⁶⁵ Podle Lenina měly klíčovou roli v revolučním boji hrát rolnické sověty, jež měly politizovat a militarizovat rolníky; Roy naopak navrhoval proletářskou revoluci pod vedením komunistických stran. Evropský proletariát měl navíc podle něj poskytnout veškerou pomoc protikoloniálnímu boji, neboť zástupci Východu byli přesvědčeni, že právě revoluce na Východě bude nezbytnou podmínkou pro úspěch revoluce na Západě. Na III. kongresu Kominterny v létě 1921 se koloniální problematika diskutovala jen okrajově, což delegáti z dotčených zemí nesli nelibě. Roy opět zdůraznil svoji skepsi ohledně spoléhání se na „nacionalistické síly“ v průmyslově rozvinutých koloniích, které podle něj mohly kdykoliv nalézt kompromis s „imperialismem“. Proti Royovi naopak vystoupil čínský delegát Čang Tchaj-lej, jenž odmítal „boj na dvou frontách“, proti imperialismu i nacionalismu, jak to vyplývalo z Royových tezí.⁶⁶

Nepřekvapí proto, že Moskva revoluční směřování KSC v podstatě ignorovala a ještě v roce 1921 se Maring vydal na jih Číny s cílem zorganizovat společnou frontu mezi KSC a Sunjatsenem, s nímž se setkal v prosinci téhož roku. Kominterna vnímala nacionalistický a buržoazní Kuomintang jako jakýsi „revoluční

60 V roce 1922 se funkce změnila na předsedu Ústředního výkonného výboru (ÚVV) a v roce 1925 byla přejmenována na generálního tajemníka ÚVV. Až do července 1927 ji zastával Čchen Tu-siou. PANTSOV, Alexander V.: *Mao*, s. 105–106, a TÝŽ: *The Chinese Communist Movement 1919–1949*, s. 597.

61 PANTSOV, Alexander V.: *Mao*, s. 105–106.

62 GUPTA, Sobhanlal Datta: *Communism and the Crisis of the Colonial System*, s. 214. Leninem doplněný návrh tezí ke koloniální otázce viz například LENIN, Vladimir Ilyich: Preliminary Draft Theses On The National And The Colonial Questions For The Second Congress Of The Communist International (5. 6. 1920). In: TÝŽ, *Collected Works. Vol. 31, April–December 1920*. Progress Publishers, Moscow 1966, s. 144–151. Royova odpověď na Leninovy teze viz ROY, Manabendra Nath: *Supplementary Theses On The National And Colonial Question*. In: *Minutes of the Second Congress of the Communist International. Fourth Session* (25. 7. 1920) – viz <https://www.marxists.org/history/international/comintern/2nd-congress/cho4.htm> (citováno k 8. 5. 2021).

63 PANTSOV, Alexander V.: *The Chinese Communist Movement 1919–1949*, s. 596.

64 WEINER, Michael: *Comintern in East Asia, 1919–39*, s. 160. Též GUPTA, Sobhanlal Datta: *Communism and the Crisis of the Colonial System*, s. 215.

65 Tamtéž, s. 214.

66 Tamtéž, s. 217–218.

syndikát“ (termín historika Michaela Weinerja), jenž reprezentoval různé třídní zájmy, ale byl otevřený bolševické ideologii i organizaci.⁶⁷ KSČ se tak měla stát jeho součástí, neboť jen tak mohla podle Moskvy získat přístup k mocenským prostředkům, kterými KMT disponoval. KSČ se tím ale neměla zcela vzdát své samostatnosti a měla si sama zvolit taktiku, jak uvnitř KMT agitovat.⁶⁸ Cílem Moskvy bylo podpořit sjednocenou a přátelskou Čínu jako protiváhu k Velké Británii a Japonsku. Z tohoto geopolitického pohledu byl pro So-

Cílem Moskvy bylo podpořit sjednocenou a přátelskou Čínu jako protiváhu k Velké Británii a Japonsku

Lenin (uprostřed) diskutuje s účastníky druhého kongresu Kominterny (červenec 1920)

Foto: ČTK / Mary Evans / Alexander Meledin Collection

větský svaz důležitější KMT se silnou podporou elit, vojáků, intelektuálů, učitelů i patrioticky smýšlejících obchodníků či finančníků než skupinky romantických levicových jednotlivců bez mocenské základny.⁶⁹

Sunjatsen sice odmítl sjednocenou frontu, ale souhlasil s tím, aby členové KSČ do KMT vstupovali.⁷⁰ Měl také ujistit Maringa, že nebude bránit komunistické propagandě uvnitř KMT.⁷¹ Maring mu za to slíbil rozsáhlou sovětskou vojenskou pomoc. Sunjatsen si byl totiž vědom toho, že bez zahraniční pomoci nebude moci získat nad Čínou kontrolu. Západní velmoci s ní však váhaly, zatímco Sovětský svaz byl dostatečně pohotový a ochotný poskytnout KMT jak poradce, tak

i materiální pomoc.⁷² Problém byl spíše o této strategii přesvědčit čínské komunisty. Když se v červenci 1922 konal v Šanghaji druhý sjezd KSČ (jež měla v té době pouhých 175 členů),⁷³ jeho delegáti návrhy na kooperaci s KMT, které jim tlumočil emisar Vojtinskij, ignorovali.⁷⁴ V srpnu 1922 proto opět dorazil Maring a přivezl z Moskvy instrukci přímo od tajemníka Kominterny Karla Radeka, jež výslovně podporovala spolupráci mezi KSČ a KMT. Na Maringův popud byli všichni členové KSČ svoláni na 29. srpna 1922 do města Chang-čou. Jednání bylo velmi bouřlivé a dramatické, neboť čínští komunisté jako jeden muž protestovali, na což Maring reagoval hrozbou vyloučení

KSČ z Kominterny. Moskva využila toho, že KSČ na ní byla finančně zcela závislá – na začátku roku 1921 činily výdaje strany 200 čínských dolarů, na jeho konci to však bylo již 18 000 čínských dolarů. Ze štědré Moskvy přitom na stranické účty jen v roce 1922 připutovalo 15 000 dolarů. Delegáti nakonec neměli na výběr a vstup do KMT jednomyslně schválili. Následně souhlasil i Sunjatsen a v září 1922 do KMT vstoupili první čtyři členové KSČ, včetně Li Ta-čaa a Čchen Siao-paa.⁷⁵ Prvního ledna 1923 Sunjatsen vydal prohlášení o reorganizaci KMT s důrazem na boj proti imperialismu, obranu práv dělníků a demokratickou transformaci Číny. Vstup do KMT potvrdila

67 WEINER, Michael: *Comintern in East Asia, 1919–39*, s. 169.

68 PANTSOV, Alexander V.: *The Chinese Communist Movement 1919–1949*, s. 597.

69 TAYLOR, Jay: *The Generalissimo. Chiang Kai-shek and the Struggle for Modern China*. Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts – London, England 2009, s. 41–42.

70 Tamtéž.

71 PANTSOV, Alexander V.: *The Chinese Communist Movement 1919–1949*, s. 597.

72 MÜHLHAHN, Klaus: *Making China Modern*, s. 260.

73 Sullivan uvádí počet 123. SULLIVAN, Lawrence R.: *Historical Dictionary of the Peoples Republic of China*, s. 123.

74 PANTSOV, Alexander V.: *The Chinese Communist Movement 1919–1949*, s. 597.

75 Tamtéž, s. 598.

Čou En-laj (vpravo) s Mao Ce-tungem (1945)
Foto: ČTK

KSC (nyní se 420 členy a 40 delegátů) na svém III. sjezdu v červnu 1923 v Kantonu.⁷⁶ V říjnu 1923 do Kantonu přicestoval hlavní Sunjatsenův poradce z Moskvy Michail Borodin, jenž se zároveň stal i novým vyslancem Kominterny pro KSC. V lednu 1924 se konal slučovací sjezd KMT v Kantonu. Ze 165 delegátů bylo 23 členy KSC, tj. 14 procent. Neaktivnějšími účastníky sjezdu byli Čchen, Li a také budoucí „velký kormidelník“ Mao. Z celkových 41 členů ÚVV KMT bylo deset komunistů, tři byli stálými členy a sedm včetně Maa kandidáty na členství. Významný člen KSC Tan Pin-šan se stal i členem nejvyššího orgánu strany, stálého výboru politbyra.⁷⁷ Na 4. sjezdu KSC v lednu 1925 v Šanghaji

pak většina z 12 delegátů, reprezentujících 994 členů strany, potvrdila spojení s KMT.

Kruh se uzavírá

Nadšené provolávání revolučních romantiků slyšel na opuštěném jezeře málokdo. V symbolické rovině ale brzy „dolétlo“ i do vzdálené Paříže k mladému Tengovi. Tam již v březnu 1921 založil filozof Čang Šen-fu tajnou komunistickou organizaci a vznik KSC přímo v Číně pro ni byl silným povzbuzením. Na podzim 1922 Teng, budoucí předseda ústřední vojenské komise Čínské lidové republiky (ČLR) a otec čínského hospodářského zázraku osmdesátých a devadesátých let 20. století, vstoupil do čerstvě založené evropské odnože KSC, v níž se setkal s také mladým členem výkonného výboru a budoucím dlouholetým premiérem ČLR Čou En-lajem.⁷⁸ Kruh hledání alternativ i rozhodování, jakou si zvolit, se uzavřel. Mao, Čou i Teng spojili hned od počátku svůj osud s komunistickou stranou a byli to pak právě tito tři komunisté, kteří zásadním způsobem ovlivnili dějiny strany a hlavně moderní Číny od třicátých až do konce osmdesátých let 20. století.

A vlastenec Nguyen? Ten po svém troufalém apelu versailleským vítězům strávil další téměř čtvrtstoletí v neklidném „podpalubí impéria“, aby se v roce 1941 vrátil do své rodné země a stal se jako „Ten, kdo osvětluje cestu“ (Ho Či Min) prezidentem Demokratické republiky Vietnam. pd

Vietnamský prezident Ho Či Min v Lidicích (19. července 1957) Foto: ČTK/Viktor Lomoz

Jan Adamec (1978) vystudoval historii a politologii na Filozofické fakultě UK a historii na Central European University v Budapešti. Zabývá se moderními dějinami Maďarska, Sovětského svazu a zahraniční politikou Československa. V současnosti působí jako lektor na Vyšší odborné škole publicistiky v Praze. V nakladatelství FF UK mu vyšla publikace *Od Principa k Trumpovi. Texty k historickým výročím 2002-2018* (Praha 2020).

⁷⁶ Sullivan uvádí 432. SULLIVAN, Lawrence R.: *Historical Dictionary of the Peoples Republic of China*, s. 432.

⁷⁷ PANTSOV, Alexander V.: *The Chinese Communist Movement 1919-1949*, s. 599.

⁷⁸ VOGEL, Ezra F.: *Deng Xiaoping and the Transformation of China*, s. 112-113.